

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

5-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Qurbonova Marg'uba</i> O'ZBEK TILI VA TIL SIYOSATI: TARIXIY EVOLYUTSIYA VA ZAMONAVIY OMMALASHTIRISH VOSITALARI	13-15
<i>Polvanov Azim Kuchkarovich</i> AMIR TEMUR QO'SHINIDA HARBIY TA'MINOT VA ASKAR SAFARBARLIGINING MANBALARDA YORITILISHI	16-21
<i>Esnazarova Zulfiya Baltashovna</i> QORAQALPOQLARNING SHAHAR MADANIYATI (1873 – 1924)	22-27
<i>Axmedov Shaxzod Farxod o'g'li</i> O'ZBEKISTONDAGI YOSHLAR TASHKILOTLARI FAOLIYATI TARIXIDAN (1991 – 2017-yillar)	28-36
<i>Mamajonov Alisher, Alisherov Abduvohid</i> IKKINCHI JAHON URUSHI JANG MAYDONLARIDA ANDIJONLIK RAHBAR XODIMLARINING ISHTIROKI	37-43
<i>Mamasaidov Lutfillo Payzullo o'g'li</i> XALQ TA'LIMI SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA HAMKORLIK ALOQALARI	44-47
<i>Asadova Ra'no Baymanovna</i> INNOVATIVE APPROACHES TO URBAN PLANNING AND TOURISM INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT IN NEW UZBEKISTAN (CASE STUDY OF INDIA'S EXPERIENCE)	48-52
<i>Esanova Nilufar</i> 1991-2024 YILLARDA O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING SANOAT SOHASIDA HAMKORLIGI: NATIJALAR VA ISTIQBOLLAR (HINDISTON VA XITOIY MAMLAKATLARI MISOLIDA)	53-56
<i>Abdug'aniyev Bekzod Abduvali o'g'li</i> O'ZBEK XONLIKLARI VA USMONLI DAVLATI HUKMDORI SULTON SULAYMON O'RTASIDAGI SIYOSIY ALOQALAR	57-64
<i>Xudoyberdiyev Axrorboy Nabi o'g'li</i> HUDUDIIY YONDASHUV ASOSIDA YOSHLARGA OID DAVLAT SIYOSATINI AMALGA OSHIRISH: QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA	65-70
<i>Zokirjanov Mirzohid Shuxrat o'g'li</i> XIX ASRNING IKKINCHI YARMI – XX ASR BOSHLARIDA BOKU NEFT SANOATINING ROSSIYA IQTISODIIY HAYOTIDA TUTGAN O'RNI	71-74
<i>Xudayberdiyev Utkir Toshmuradovich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA TOSHG'UZOR-BOYSUN-QUMQO'RG'ON TEMIR YO'LINING QURILISHI VA UNING IJTIMOYIY-IQTISODIIY AHAMIYATI	75-80
<i>O'rmonov Husniddin Baxriddin o'g'li</i> ULUG' VATAN URUSHINING DASTLABKI YILLARIDA O'ZBEKISTON SANOATI	81-88

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Urdushev Xamrakul, Sirojiddin Eshanqulov

MEVA-SABZAVOTCHILIK KLASSTERLARI:

EKSPORTGA YO'NALTIRILGAN RIVOJLANISH 89-98

Maxammadaliyeva Muslimaxon Sherali qizi

MOBIL ILOVALAR ORQALI XIZMAT KO'RSATISH:

QULAYLIKMI YOKI NAZORAT VOSITASIMI? 99-104

Xakkulov Akbar Uralovich

MARKAZIY BANK FOIZ SIYOSATINING BANKLARNING FOIZ RISKIGA TA'SIRI 105-111

Amonov Mehridin Oromiddinovich

TADBIRKORLIK FAOLIYATINI BOSHQARISHDA RAHBARLIK USLUBI:

AVTOKRATIK RAHBARLAR 112-117

Ismoilova Dilfuza Ibodullayevna

HUDUDLARDA AHOLI SALOMATLIGINI TA'MINLANGANLIK DARAJASINI

BAHOLASH USULLARI VA MEZONLARI 118-125

Yangiboyev Rustam Berdiyarovich

TIJORAT BANKLARI LIKVIDLILIGINI BOSHQARISHNING NAZARIY ASOSLARI 126-131

Ollanazarov Bekmurod Davlatmurotovich

DXSH LOYIHALARIDA INVESTITSION KRAUDFANDING MODELIDAN

FOYDALANISH ORQALI INVESTITSION FAOLLIKNI OSHIRISH VA UNI TURISTIK

XIZMATLAR KO'RSATISH SOHASIDA QO'LLASH ISTIQBOLLARI 132-143

Eshqobilova Nigoraxon, Qurbonova Safiyabonu

DAVLAT BUDJETINING DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHNING

NAZARIY ASOSLARI 144-150

Umronov Eldorbek Sodirovich

HUDUDLARDA INNOVATSION XIZMATLAR TURLARI RIVOJLANISHINING

EKZOGEN VA ENDOGEN OMILLARI, ULAR TASNIFI VA KO'RSATKICHLARI 151-159

Turgunov Jasurbek, Siddikova Farangiz

OPPORTUNITIES AND PROSPECTS FOR DEVELOPING A GREEN ECONOMY

IN UZBEKISTAN 160-172

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Ahmedova Dilrabo

YOSHLARNING MA'NAVIY-AXLOQIY QIYOFASINING SHAKLLANISHIGA TARIXIY

JARAYONLARNING TA'SIRI 173-177

Raxmatova Xolidaxon Xolikovna

NAQSHBANDIYLIKDAGI MUROSA FALSAFASIGA OID QARASHLARINING

FALSAFIY TAHLILI 178-184

Kurbonaliyev Ural Xatamovich

ZAMONAVIY AXLOQIY INQIROZ SHAROITIDA ABU MUHAMMAD ABDULLOH

DORIMIY MEROSINING YOSHLAR MA'NAVIYATINI YUKSALTIRISHDAGI ROLI 185-189

Soipova Mavjuda Karimjanovna

FAZL IBN AHMAD TA'LIMOTIDA BILISH MASALASI 190-194

<i>Jabborova Saodat Sattorovna</i> MA'NAVIYAT DAVLAT VA JAMIYAT RIVOJLANISHINING ASOSI	195-198
<i>Fayziyev Xurshid Jumayevich</i> VOLTER FALSAFIY QARASHLARIDA FRANSIYADA AGRAR MUNOSABATLAR TAHLILI	199-204
<i>Olimova Moxinur Ravshanbek qizi</i> YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA MA'NAVIYATNING O'RNI	205-208
<i>Usarkulov Oybek</i> O'ZBEKISTON VA JANUBIY KOREYA O'RTASIDAGI MADANIY, ILMIY-TEXNIKAVIY ALOQALARNING IJTIMOYIY AHAMIYATI	209-214
<i>Majidov Sodiqjon Sadullayevich</i> IJTIMOIY ZIDDIYATLAR VA IJTIMOYIY FALSAFIY TALQINLAR	215-218
<i>Абдуллаева Икбола Мохировна</i> КНИГА – КАК ОДИН ИЗ ОСНОВНЫХ ВИДОВ ИСКУССТВА – ИСКУССТВО СЛОВА	219-226
<i>Yusupova Ranoxon Tolibjonovna</i> MUHANDISLIK TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOYIY- FALSAFIY OMILLARI	227-230
<i>Turabova Sevara Kattaqulovna</i> GLOBAL MEHNAT BOZORIDA SOFT SKILLS VA IJTIMOYIY ONGNING STRATEGIK INTEGRATSIYASI	231-235
<i>Rustamov Ramz Rizoqulovich</i> DESTRUKTIV TARG'IBOT TA'SIRIDAN HIMOYALANISHDA TANQIDIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISH AHAMIYATI	236-240
<i>Aslanov Said Karimovich</i> TIZIMLI YONDASHUV VA BOSHQARUV FAOLIYATING O'ZORO ALOQADORLIGI	241-244
<i>G'aniyev Elbek Abdizoitovich</i> YOSHLARDA AXLOQIY INQIROZ KUCHAYISHIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING ROLI	245-248
<i>Bozarov Dilmurod Mirzarasulovich</i> SINERGETIKANING ONTOLOGIK MUAMMOLARNI HAL ETISHDAGI O'RNI	249-252
<i>Ochilova Nigora Ruzimuratovna</i> GLOBAL MUAMMOLARNI BARTARAF ETISHDA XALQARO KUCHLAR BIRLASHUVINING AHAMIYATI	253-258
<i>Azimov Ozod Mamatkulovich</i> YOSHLARDA EKOESTETIK DUNYOQARASHNI SHAKLLANTIRISHNING FALSAFIY ASOSLARI	259-264
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdamovna</i> TARIXIY MANBALARDA YOSH MUTAXASSISLARNI RIVOJLANTIRISH HAQIDAGI QARASHLAR	265-271
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Мамбетов Сердар Ахмедович</i> СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА РУССКИХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ НА КАРАКАЛПАКСКИЙ ЯЗЫК	272-280

<i>Qurbanova Hilola Maqsadbek qizi</i> PRACTICAL NEEDS' ANALYSIS OF SOME BILINGUAL STUDENTS	281-288
<i>Rakhmonova Yulduz Khusanovna</i> A HETEROGENEOUS LEGACY: EXAMINING HEMINGWAY'S STYLE IN HIS LATER YEARS	289-295
<i>Yakubova Nilufar Egamberganovna</i> ESKI O'ZBEK TILIDA TAF'IL QOLIPLI O'ZLASHMALAR	296-301
<i>Sadullayeva Muxlisa Xamrayevna</i> ZAMONAVIY O'ZBEK HIKOYALARIDA BADIY KONFLIKT MASALASI	302-307
<i>Shomurodova Shahlo, Axmedjanova Farida</i> MARGARET DRABBLING "THE MILLSTONE" ASARIDAGI NOYOB KO'RINISH	308-311
<i>Nazarov Sardor Shamurodovich</i> A COMPARATIVE STUDY OF THE STRUCTURAL-SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH AND UZBEK WORD COMBINATIONS	312-315
<i>Otajonova Dildor Baxtiyarovna</i> HAQORAT VA TAHDIDLAR BILAN BOG'LIQ DA'VOLARNI SUD-LINGVISTIK EKSPERTIZADAN O'TKAZISH ALGORITMI	316-325
<i>Файзуллина Наргиза Дамировна</i> СОВРЕМЕННЫЕ СИНОНИМЫ И ТЕРМИНЫ КОМПЬЮТЕРНО-ИГРОВОГО СЛЕНГА В РУССКОМ ЯЗЫКЕ	326-331
<i>Sodiqova Dinora Ilhom qizi</i> ANALYSIS OF PRINCIPLES OF CONVEYING FEELINGS CONCERNING LITERARY TRANSLATION	332-337
<i>Nazimova Himmatoy</i> "DEV" VA "YALMOG'IZ" OBRAZI ETIMOLOGIYASI, KELIB CHIQISHI VA MADANIY ILDIZLARI TAHLILI	338-342
<i>Arziqulova Xurshida, Mustanova Shohista</i> SHARQ VA G'ARB DRAMATURGIYASI: MADANIY ALOQALAR VA ILHOM MANBALARI	343-348
<i>Azizova Feruza Rejaveliyevna</i> TA'LIM JARAYONIDA INNOVATSION G'OYALAR VA TEXNOLOGIYALARNI JORIY QILISH ZAMONAVIY TA'LIMNING BOSH STRATEGIYASI	349-353
<i>Agzamova Gulrux Ravshan qizi</i> XITOIY TILIDAGI MUHOJAAT ATAMALARINING UMUMIY VA XUSUSIY BELGILARI	354-358
<i>Sherkulov Sardor Komilovich</i> SOCIAL PROBLEMS IN THE WORKS OF THOMAS HARDY: AN INVESTIGATION OF CLASS INEQUALITY, GENDER AND INDUSTRIALIZATION	359-364
<i>Rasulov Zubaydullo, G'ayratova Oybegim</i> DISKURS — LINGUAPRAMAGMATIK YONDASHUV OBYEKTI SIFATIDA	365-368
<i>Bozorova Umida Qilichovna</i> BADIY KIRITMALARNI ROSSIYADA O'RGANILISHI	369-372
<i>Nuriddinova Huriyat Baxtiyorovna</i> TOPISHMOQLARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI	373-376

Mamadiyorova Hilola

TAOM NOMLARINING TARJIMA JARAYONIDA MADANIY TAFOVUTLARNING

TA'SIRI 377-384

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Abdullayeva Nodira Odil qizi

OILAVIY (MAISHIY) ZO'RAVONLIK OMILLARI MAJMUASI 385-393

Jo'raqulov Javohir Musoqul o'g'li

TOVLAMACHILIK JINOYATINI AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN

FOYDALANIB SODIR ETISH AMALIYOTI: MUAMMO VA YECHIMLAR 394-399

Otamirzayev Oybek Murodullo o'g'li

YER OSTI SUVLARINI MUHOFAZA QILISH VA ULARDAN FOYDALANISHNING

PREDMETI VA USULLARI 400-407

Утебаев Саламат, Калбаева Эльдора

ВОПРОСЫ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПРЕСТУПЛЕНИЕ

ХУЛИГАНИЯ В НЕКОТОРЫХ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ 408-413

Nuriddinov Ismoil O'lmas o'g'li

BURHONUDDIN MARG'INONIYNING "HIDOYA" ASARIDA JINOYAT VA JAZO

MUVOZANATIGA OID AYRIM MASALALAR 414-420

Jabbarova Yulduz Ibrohim qizi

SUN'IY INTELLEKTNING NOTO'G'RI XULOSALARI (GALLYUTSINATSIYALAR):

MOHIYATI, SABABLARI VA HUQUQIY TARTIBGA SOLISH ZARURATI 421-432

Burxonov Shahzod Burxon o'g'li

XALQARO MEHNAT STANDARTLARI VA MEHNAT SHAROITLARINI

TARTIBGA SOLISH 433-438

Avezov Umidjon Toshpulatovich

O'ZBEKISTONDA KASABA UYUSHMALARI FAOLIYATINING RIVOJLANISH

BOSQICHLARI TAHLILI 439-446

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Максудов Улугбек Курбанович

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ АКТИВНОСТИ

СТУДЕНТОВ В ИННОВАЦИОННЫХ И СТАРТАП-ПРОЕКТАХ

В УСЛОВИЯХ МИРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ 447-453

Lutfillayev Maxmud, Egamberdiyeva Feruza

SUN'IY INTELLEKT TUSHUNCHASI, TARIXI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI 454-458

Haqberdiyev Baxtiyor Rustamovich

O'QUV FAOLIYATI TAMOIYILLARIDA INTEGRATIV VA SINERGETIK YONDASHUVLAR 459-463

Jamolova Gulbadanbegim, Muhammadiyeva Elmera

TALABALARDA TAHLILIIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK

ASOSLARI 464-468

Mamajanov Raxmatilla Yakubjanovich

TA'LIM JARAYONIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN KOMPLEKS

FOYDALANISHNING METODIK TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH 469-478

<i>Ishonkulov Ashraf Kurbonkulovich</i> GLOBALLASHUV SHAROITIDA TA'LIM JARAYONIDA INFORMAL TA'LIM YONDASHUVDAN FOYDALANISH ZAMONAVIY PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA	479-484
<i>Esboganova Baxit Daribayevna</i> UMUMTA'LIM MAKTABLARDA CHIZMACHILIK DARSLARIDA O'QUVCHILARGA AMALIY MASHG'ULOTLAR OLIB BORISH METODIKASI	485-490
<i>Kamalova Dilnavoz, Amurillayeva Munira</i> TEKNOLOGIYA DARSLARINI O'TISHDA SINFDAN TASHQARI ISHLARNI TASHKIL ETISHNING AHAMIYATI	491-495
<i>Абдуллаева Дилдора Улугбековна</i> АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ПРАВОВЫХ ДИСЦИПЛИН В ТЕХНИЧЕСКИХ ВУЗАХ	496-503
<i>Xamidova Zaynura Ramazonovna</i> STEAM TA'LIM TEKNOLOGIYASINING TA'LIM JARAYONIDA QO'LLANILISHI VA RIVOJLANISHIDA PEDAGOGIK MUAMMOLAR	504-508
<i>Mustayeva Guldora, Mustayeva Guliston</i> SCIENTIFIC FOUNDATIONS OF REFLECTION MECHANISMS IN PEDAGOGICAL ACTIVITY	509-514
<i>Avazova Munisa</i> TA'LIM DIZAYNIDA O'QUVCHILARNING MOTIVATSIYASINI OSHIRISH: GAMIFIKATSIYA VA INTERAKTIV METODLARNING TA'SIRI	515-517
<i>Abdullayeva Mohigul, Fazlitdinov Muhammadali</i> SUN'IY INTELLEKT VA AXBOROT TEKNOLOGIYALARINING XXI ASRDAGI ROLI HAMDA ULARNING TURLI SOHALARGA TA'SIRINI O'RGANISH	518-521
<i>Urinova Dilbar Abdusamat qizi</i> MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIM FAOLIYATINI MODERNIZATSIYA QILISHDA TARBIYACHILARNING OTA-ONALAR BILAN ISHLASHINI TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMLARI	522-526
<i>Turdaliyeva Qizlarxon Ilhomjon qizi</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA INGLIZ TILI O'QITISHNING FUNKSIONAL YONDASHUV METODLARI	527-532
<i>Baratov Jo'raqo'zi Shukurjon o'g'li</i> BO'LAJAK MUHANDISLARNI TAYYORLASHDA AMALIY MASHG'ULOTLARDA NOSTANDART TOPSHIRIQLARDAN FOYDALANISH METODIKASI	533-539
<i>Suvanova Gulbaxor Baxromovna</i> KO'P MILLATLI MAKTABLARDA MADANIYATLARARO KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARI: NAZARIY ASOSLAR VA AMALIY YONDASHUVLAR	540-543
<i>Qarshiyeva Muborak, Karshiyev Jaxongir</i> BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QUVCHILARINING LINGVISTIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH ORQALI XALQARO BAHOLASH DASTURLARI (PIRLS)GA TAYYORLASH USULLARI	544-547
<i>Djurayeva Nargis Narkulovna</i> BOSHLANG'ICH TA'LIM PEDAGOGIKASIDA O'QUVCHILARDA NAFOSAT TARBIYASINING O'RNI	548-552

<i>Otabayev Iskandar Abdug'aniyevich</i> KREDIT-MODUL TIZIMI ORQALI O'QUV REJALARINI ISHLAB CHIQISH VA ULARNI AMALIY TATBIQ ETISH BOSQICHLARI	553-562
<i>Bozorov Zokir, Ravshanova O'g'ilshod</i> BO'LAJAK MATEMATIKA FAN O'QITUVCHILARINING PLANIMETRIYA BO'YICHA KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA TALABALAR MUSTAQIL ISHLARINING ROLI	563-568

12.00.00 – YURIDIK FANLAR – LAW**Received:** 15 April 2025**Accepted:** 1 May 2025**Published:** 10 May 2025*Article / Original Paper***COMPLEX OF FACTORS OF FAMILY (DOMESTIC) VIOLENCE****Abdullayeva Nodira Odil,**

AS of the Republic of Uzbekistan Institute of State and Law

2nd year basic doctoral student

E-mail: n6760873@gmail.com

Abstract. Family violence, often referred to as domestic violence, is a multifaceted issue influenced by a complex interplay of individual, relational, societal, and cultural factors. This article aims to explore these various determinants, highlighting how they contribute to the prevalence and perpetuation of domestic violence. The findings underscore the necessity for a comprehensive approach to prevention and intervention strategies that address underlying causes, promote healthy relationships, and foster societal change.

Keywords: family violence, domestic violence, factors, prevention, intervention, societal change.

OILAVIY (MAISHIY) ZO'RAVONLIK OMILLARI MAJMUASI**Abdullayeva Nodira Odil qizi,**

O'zbekiston Respublikasi FA Davlat va huquq instituti

2-kurs tayanch-doktoranti

Annotatsiya. Oilaviy zo'ravonlik, odatda, oiladagi zo'ravonlik deb ataladi, bu ko'p qirrali muammo bo'lib, individual, munosabatlar, ijtimoiy va madaniy omillarning murakkab o'zaro ta'siridan kelib chiqadi. Ushbu maqola ushbu turli determinantlarni o'rganishga qaratilgan bo'lib, ular oiladagi zo'ravonlikning tarqalishi va davom etishiga qanday hissa qo'shishini ta'kidlaydi. Topilmalar asosiy sabablarni bartaraf etish, sog'lom munosabatlarni rivojlantirish va jamiyatdagi o'zgarishlarga yordam beradigan profilaktika va aralashuv strategiyalariga kompleks yondashuv zarurligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: oilaviy zo'ravonlik, oiladagi zo'ravonlik, omillar, oldini olish, aralashuv, jamiyatdagi o'zgarishlar.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I5Y2025N64>

Oilaviy (maishiy) zo'ravonlik — bu jamiyatda keng tarqalgan va inson huquqlarini buzadigan muammo bo'lib, ularning sabablari va omillarini chuqur tahlil qilish muhimdir. O'zbekiston olimlari bu muammoni turli nuqtai nazardan o'rganib, uning oldini olish va profilaktik chora-tadbirlarni ishlab chiqishga katta e'tibor qaratmoqdalar.

Oilaviy zo'ravonlik ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy va geografik chegaralardan oshib ketadigan keng tarqalgan muammodir. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra[11], dunyo bo'ylab har uchinchi ayol yaqin sherigidan jismoniy yoki jinsiy zo'ravonlikka duchor bo'lgan. Oilaviy zo'ravonlikka olib keladigan murakkab omillarni tushunish samarali oldini olish va aralashuv strategiyalarini ishlab chiqish uchun zarurdir. Ushbu maqola oilaviy zo'ravonlikka ta'sir etuvchi individual, munosabatlar, ijtimoiy va madaniy omillarni ko'rib chiqadi va natijada samarali siyosat va amaliyot haqida tushuncha berishga qaratilgan.

Xalqaro tadqiqotlar milliy, jamoa va individual darajada oiladagi zo‘ravonlik uchun xavf omillarini aniqladi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh kotibining BMT Bosh Assambleyasining 61-sessiyasidagi ma‘ruzasi oiladagi zo‘ravonlik uchun xavf omillarining eng keng qamrovli tahlilini taqdim etadi. Bu omillar **“shaxs, oila, jamoa, jamiyat va davlat darajasida”** taqdim etiladi. Ular bitta modelga birlashtirilgan va quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

a) individual darajada: yoshlar; bolalik davrida oilada jinsiy zo‘ravonlik tarixi;

turmush o‘rtoqlar o‘rtasidagi oilaviy zo‘ravonlikni kuzatish;

spirtli ichimliklar va giyohvand moddalarni tez-tez ishlatish;

past ta‘lim va iqtisodiy ahvol;

Cheklangan va taqiqlangan jamoalarga a‘zolik.

Taqdim etilgan omillar oiladagi zo‘ravonlik qurbonlari va omon qolganlar bilan bog‘liq;

b) alohida er-xotin yoki oila darajasida:

oila farovonligi va oilada qaror qabul qilish ustidan erkaklar nazorati;

oilaviy nizolar tarixi;

iqtisodiy, ta‘lim va bandlik holatida shaxslar o‘rtasidagi sezilarli farqlar;

v) jamiyat darajasida : ayollarning izolyatsiyasi va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlanmasligi;

erkaklar tomonidan sodir etilgan zo‘ravonlikka yo‘l qo‘yadigan va qonuniylashtiradigan munosabatlarga ega jamiyat;

ijtimoiy va iqtisodiy mahrumlikning yuqori darajasi, shu jumladan qashshoqlik;

d) jamoa darajasida: erkaklar hukmronligi va ayollarning bo‘ysunishini davom ettiruvchi gender rollari;

nizolarni hal qilish vositasi sifatida oiladagi zo‘ravonlikka toqat qilish;

e) davlat darajasida: oilaviy (maishiy) zo‘ravonlikning oldini olish va jazolash bo‘yicha qonunlar va strategiyalarning yetarli emasligi;

huquqni muhofaza qilish organlari, sudlar va ijtimoiy xizmatlarning cheklangan xabardorligi va sezgirligi[15].

Jamiyat hayotidagi obyektiv ijtimoiy qarama-qarshiliklarga asoslanadigan umumiy ijtimoiy darajadagi jinoyatlarning sabablari kichik guruh darajasida aniqlanib, atroflicha tavsiflanadi, guruh ichidagi munosabatlarning shakllanishiga, guruh darajasidagi omillarga ta‘sir qiladi. Ko‘rinib turibdiki, bu umumiy ijtimoiy sabablar majmui bo‘lib, bu shaxsning aniq desotsializatsiyasi (shizofreniya yoki boshqa og‘ir ruhiy kasalliklarda bo‘lgani kabi, ijtimoiy aloqalardan va shaxslararo muloqotdan asta-sekin chekinish). Umumiy ijtimoiy miqyosda oilaviy zo‘ravonlik jinoyatlarini keltirib chiqaradigan nizolar noqonuniy xatti-harakatlarni belgilovchi makrotuzilmaning turli kriminogen omillari bilan bog‘liq. Bularga quyidagilar kiradi:

- turli maqsadlar, dunyoqarash va boylikka asoslangan ijtimoiy guruhlar o‘rtasidagi qarama-qarshiliklar;

- oila institutida erkaklar va ayollar o‘rtasidagi ustunlik haqidagi da‘volardagi qarama-qarshiliklar ; jinsiy axloqning ziddiyatlari; ayollarning kasbiy va oilaviy rollari o‘rtasidagi qarama-qarshiliklar .

Oila institutining zaiflashishi yoki mustahkamlanishiga davlatning ta‘siri tarixiy taraqqiyotning muayyan bosqichlarida ustun ta‘sir ko‘rsatadi. Sanoat tipidagi (kapitalistik, sotsialistik) davlat o‘zining tartibga solish funksiyalarini kengaytirishga intiladi, an‘anaviy boshqaruvni siqib chiqaradi, oilaviy qadriyatlarni ijtimoiy ahamiyatga ega ustuvorliklar

chegasiga tashlaydi. Natijada jamiyatning ijtimoiy tabaqalanishining chuqurlashishi va oila funksiyalarining zaiflashishi (kamayishi) sodir bo'ladi. Ikkinchisi birgalikda oilani ijtimoiy institut sifatida zaiflashtirish jarayonlarini qo'zg'atadi. Shuni ta'kidlash kerakki, bu oilaviy munosabatlardagi o'zgarishlarga emas, balki davlatning pozitsiyasiga bog'liq. **O.V.Doroxin** to'g'ri ta'kidlagan ediki, agar davlat rivojlanishning bosqichma-bosqich turiga e'tibor qaratsa, ijtimoiy jarayonlarga ma'muriy va ixtiyoriy aralashuvni rad etsa va islohotlarni imkon qadar yumshatishga, madaniyatning o'ziga xosligini va o'rnatilgan an'analarini saqlab qolishga harakat qilsa, unda jiddiylilik kuchayadi. Jamiyatni modernizatsiya qilish jarayonlarini jadallashtirish maqsadida majburlov islohotlari taktikasini qo'llash sharoitida davlat siyosatining oilaga buzg'unchi ta'siri kuchaymoqda, nikoh va oila institutlarining parchalanishi ancha tez sur'atlar bilan kuzatilmoqda[16;118-137-betlar].

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. O'zbekiston olimlari oilaviy zo'ravonlikni quyidagicha tasniflaydi[1]:

- Jismoniy zo'ravonlik;
- Psixologik zo'ravonlik;
- Moliyaviy zo'ravonlik;
- Seksual(jinsiy) zo'ravonlik.

Ular bu muammoning ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy va iqtisodiy omillar bilan bog'liqligini ta'kidlaydilar.

O'zbekiston olimlari oilaviy zo'ravonlikka olib keluvchi omillarni quyidagicha guruhlashadi[2;45-52-betlar]:

a) Ijtimoiy omillar:

- Jamiyatda gender tengsizligi va erkaklarning ustunligi g'oyalarining kuchli bo'lishi[5;112-118-betlar];
- Oila ichidagi muvozanatsizlik va kommunikatsiya muammolari;
- Madaniy-axloqiy qadriyatlarning buzilishi.

b) Psixologik omillar:

- Erkaklarda shaxsiy muammolar va stress holatlari;
- Oilaviy muhitda murosasizlik va qo'rquv muhitining mavjudligi[6;65-70-betlar].

c) Iqtisodiy omillar:

- Aholining daromadining pastligi, ishsizlik;
- Moliyaviy muammolar va resurslarning cheklanganligi.

d) Fuqarolik va huquqiy omillar:

- Oilaviy zo'ravonlik bilan bog'liq qonunchilikning kamchiliklari yoki uni qo'llashda muammo bo'lishi[3].

Quyida o'zbek huquqshunos olimlarning tavsiyalari va yechimlar berilgan. O'zbekiston olimlaridan biri Usmanova D. o'zining "Oilada murosasizlik va zo'ravonlikni oldini olish choralari" nomli maqolasida oilaviy zo'ravonlikni oldini olish uchun quyidagi chora-tadbirlarni taklif qiladi[4;89-95-betlar]:

- Huquqiy ongni oshirish va oilaviy muhitni xavfsiz qilish uchun ta'lim dasturlarini kengaytirish;
- Gender tengligini ta'minlash va erkaklar bilan ayollar o'rtasida madaniy-axloqiy muhitni yaxshilash;
- Ijtimoiy va iqtisodiy yordam dasturlarini ishlab chiqish, ishsizlikni kamaytirish;

- Oiladagi muammolarni hal qilishda psixologik yordam ko'rsatish va maslahat markazlarini tashkil qilish;

- Qonunchilikni takomillashtirish va zo'ravonlik uchun jazo choralari kuchaytirish.

Ushbu maqola oilaviy zo'ravonlik bo'yicha mavjud tadqiqotlarni tahlil qilib, ta'sir etuvchi omillarni aniqlash va tasniflash uchun sifatli adabiyotlarni ko'rib chiqish metodologiyasidan foydalanadi. Oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashda jamoatchilik, O'zbekiston Respublikasining ta'sis subyektlarining ijro etuvchi organlari va munitsipalitetlar, jamoat birlashmalari va turli mulkchilik shaklidagi tadbirkorlik subyektlari (masalan, xususiy xavfsizlik tuzilmalari) yetarli darajada ishtirok etmayapti. Bu sohada idoralararo darajada (masalan, ijtimoiy institutlar) o'zaro hamkorlik darajasi ham past. Muammolardan biri profilaktika dasturlarini amalga oshirishda barcha profilaktik ish subyektlari sa'y-harakatlarining murakkabligi va integratsiyalashuvining etishmasligidir. Bu muammo bir qator hududlarda mazkur subyektlarning ayrimlari profilaktika chora-tadbirlarini amalga oshirishda o'z zimmlariga yuklatilgan vazifalarni bajarmayotganligi yoki ularni amalga oshirishda passivlik ko'rsatayotganida namoyon bo'lmoqda. Davlat hokimiyatining barcha tarmoqlari: hududiy va mahalliy hokimiyat organlarining kompleks yondashuvi va sa'y-harakatlarini muvofiqlashtirishning yo'qligi, fuqarolarning huquq va kafolatlari, jinoyatchilikka qarshi kurashda qonunlar samaradorligining pastligi, huquqni qo'llash amaliyotining nomukammalligi zamonaviy darajada oilaviy (maishiy) zo'ravonlik jinoyatlarining oldini olish funksiyalarini maksimal darajada amalga oshirish imkonini bermayapti. Amalga oshirilayotgan islohotlarga qaramay, ko'plab vositalar samarasiz, chunki ularni qo'llab-quvvatlovchi me'yoriy-huquqiy baza ishlab chiqilmagan va amaldagi hujjatlarga o'zgartirishlar kiritilmagan. Bu faktlar oilaviy munosabatlarda tashvish va asabiyligni kuchaytiradi. Jamiyatda **qonunning kuchsizligi, huquqbuzarliklar haqidagi g'oyalar keng tarqalmoqda.**

Shuningdek, oilaviy (maishiy) zo'ravonlik jinoyatlariga qarshi kurashish bo'yicha me'yoriy-huquqiy bazaning terminologik noaniqligi va to'liq emasligini ta'kidlash joiz.

Oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashish bo'yicha qonunchilikni zudlik bilan takomillashtirish zarur. Bu nizoli oilalarni qo'llab-quvvatlash va ularni qo'llab-quvvatlash bo'yicha tegishli takliflarni, shuningdek, tomonlarning yarashuvi tufayli jinoyat ishi sud qarori bilan tugatilgan oilalarni[21;184-b];[20;25-30-betlar].

Respublika bo'yicha ichki ishlar idoralari tomonidan oilaviy va maishiy nizolarni hal qilishda **signal kartalaridan foydalanish bo'yicha ijobiy tajribani** kengaytirish tavsiya etiladi. **Faoliyatning ushbu yo'nalishi bo'yicha ichki ishlar organlari xodimlarining kasbiy tayyorgarligini oshirishga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlarga ehtiyoj sezilmoqda.** Ichki ishlar organlari va ichki ishlar organlarining oilaviy tartibsizliklarga, spirtli ichimliklar va giyohvand moddalarni suiiste'mol qiluvchilarga, shuningdek, doimiy yashash joyiga ega bo'lmagan shaxslarga qarshi taktik faoliyatining tartibga solish mexanizmlari va taktik shakllarining amalda yo'qligi **dolzarb muammo bo'lib qolmoqda. Milliy qonunchilikda** oila a'zolarini ijtimoiy va huquqiy himoya qilishning **maxsus vositasi** sifatida oilaviy zo'ravonlikka yo'l qo'yib bo'lmasligi to'g'risida **rasmiy ogohlantirish mavjud emas;** militsiya xodimlari yarashtirish tartib-taomillarida ishtirok etish huquqiga ega emaslar. Amalda ichki ishlar organlari xodimlarining oiladagi zo'ravonlikka qarshi kurashish bo'yicha faoliyat modellari tizimlashtirilmagan va respublika bo'yicha bir xilda tartibga solinmagan. Oilaviy zo'ravonlik jinoyatlari sohasidagi profilaktika faoliyatini huquqiy tartibga solishning kamchiliklari ichki

ishlar organlarining ijobiy profilaktika salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish imkonini bermayapti.

Oiladagi ortiqcha zo'ravonlikning oldini olish maqsadida **huquqni muhofaza qiluvchi organlar tomonidan oilaga kriminalistik yordam ko'rsatishni joriy etish tavsiya etiladi. Ko'rib chiqilayotgan tuzilmaning quyidagi bosqichlarini** ajratib ko'rsatish kerak: sudgacha ta'minlash (sud muhokamasigacha bo'lgan bosqich), sud ta'minoti (sud muhokamasi bosqichi); suddan keyingi yordam (sud qarori qonuniy kuchga kirgandan keyingi yakuniy bosqich).

U bir yoki bir nechta a'zolari gumon qilinuvchi, ayblanuvchi maqomiga ega bo'lgan, **reabilitatsiya bilan bog'liq bo'lmagan asoslar bo'yicha jinoiy javobgarlikdan ozod qilingan va sudlangan oilaga nisbatan jinoiy ta'minot choralari qo'llash uchun mo'ljallangan. Kriminologik yordam ko'rsatuvchi huquqni muhofaza qilish organlari xodimlariga, birinchi navbatda, kriminogen shaxslar va jinoyat qurbonlariga qaratilgan jinoyatchilikka qarshi psixoterapevtik chora-tadbirlardan iborat guruhli kriminologik terapiyadan foydalanish tavsiya etiladi. Oilaviy jinoiy zo'ravonlik ehtimoli yuqori bo'lgan oilalarni "kriminalistik qo'llab-quvvatlash" institutini joriy etish qonunchilik, huquqni qo'llash, tashkiliy va kadrlar bo'yicha qarorlar qabul qilishni talab qiladi.**

Ilmiy hamjamiyatda oiladagi zo'ravonlikning mavjudligi ba'zi tortishuvlarga sabab bo'ladi. Albatta, bu shaxsga nisbatan bevosita jismoniy va ruhiy zo'ravonlik bo'lmaganda, masalan, oilaning sud qarorida nazarda tutilgan aliment to'lash majburiyatini bajarmaganligi natijasida oilaviy munosabatlarga zarar etkazish bilan bog'liq degan fikr mavjud. Natijada, voyaga etmagan yoki nogiron ota-onalar qonuniy imtiyozlar olishda cheklangan. Shunday qilib, rossiyalik advokat N.M.Safinning so'zlariga ko'ra, zo'ravonlik hujumi har qanday qonuniy[17;74-77-betlar] **majburiyatni bajarmaslik tufayli ijtimoiy aloqalarni buzish orqali shaxsga zarar etkazish mexanizmi sifatida qaralishi kerak.**

Ba'zi oila a'zolariga kiritmagan, biroq ayni paytda ular o'rtasida muayyan munosabatlarni o'rnatgan qarama-qarshiligini alohida ta'kidlash tavsiya etiladi. Taqdim etilgan toifadagi fuqarolar uchun "kvazi-oilaviy munosabatlar" tushunchasini qonunchilik va fanga kiritish taklifi, fikrimizcha, o'rinli.

Muhokama. Tahlil oilaviy(maishiy) zo'ravonlikka olib keladigan bir qancha asosiy omillarni aniqladi:

1. Salomatlik muammolari va zo'ravonlikni ma'qullaydigan munosabat kabi shaxsiy tarix kiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, zo'ravonlik tarixi bo'lgan yoki zo'ravonlik qurboni bo'lgan shaxslar oiladagi zo'ravonlikni sodir etish ehtimoli ko'proq bo'ladi[7].

2. Munosabat omillari: Intim munosabatlar dinamikasi hal qiluvchi rol o'ynaydi. Kuchlarning nomutanosibligi, iqtisodiy qaramlik va mojaro kabi omillar keskinlikni kuchaytirib, zo'ravonlikka olib kelishi mumkin. Oilada zo'ravonlikka uchragan uy xo'jaliklarida bolalarning borligi vaziyatni yanada murakkablashtirishi, ko'pincha zo'ravonlik davrini davom ettirishi mumkin[9].

3. Ijtimoiy omillar: ijtimoiy me'yorlar va tuzilmalar, jumladan, gender tengsizligi, iqtisodiy nomutanosiblik va qo'llab-quvvatlash xizmatlarining mavjudligi oiladagi zo'ravonlikning tarqalishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Erkak hukmronligini targ'ib qiluvchi va jabrlanuvchilarni qoralash bilan shug'ullanadigan jamiyatlarda oiladagi zo'ravonlik holatlari ko'proq uchraydi[10].

4. Madaniy omillar: Madaniy e'tiqod va amaliyotlar oiladagi zo'ravonlikni yumshatishi yoki kuchaytirishi mumkin. Ba'zi madaniyatlarda an'anaviy me'yorlar ayollarga nisbatan zo'ravonlikni normallashtirishi mumkin, boshqalarida esa jamiyatni qo'llab-quvvatlash tizimlari jabrlanuvchilarni himoya qilish va resurslar bilan ta'minlashi mumkin[8;4-16-betlar].

Zamonaviy oilaning **eng qiyin muammolaridan biri moliyaviy va iqtisodiy qiyinchiliklar va ijtimoiy tasdiqlangan faoliyat usullaridan foydalangan holda oilaviy hayotni yetarli darajada ta'minlay olmaslikdir**. Oilaviy munosabatlardagi nizolar odamlarning qashshoqlashuvi, jamiyatning keskin ijtimoiy tabaqalanishi bilan kuchayadi. Zamonaviy mahalliy huquqshunoslar va siyosatchilar, olimlar va amaliyotchilar XXI asr boshida ruslarning moddiy ahvoli va ularning hayot sifati pastdan dalillar keltirilgan. O'zbekistonda 2023-yilda qashshoqlik darajasi 11 foizni tashkil etadi Bu haqda qashshoqlik va bandlik vazirligi xabar bermoqda.

Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi va Statistika agentligining 2023-yilga qadar O'zbekistonda kambag'allik darajasini tahlil qilish Statistika agentligi tomonidan 16 mingga dehqon xo'jaligida o'tkazilgan kuzatuvlar natijalariga ko'ra, mamlakatimizda 2023-yil yakuniga ko'ra qashshoqlik darajasi 11 foizga kamaygan. O'zbekistonda o'tgan yili qashshoqlik nisbatan 3,1 foizga kamaydi. 2022-yil natijalariga ko'ra qashshoqlik darajasi 14 foizga yetdi. Jarayon Jahon banki mutaxassislari tomonidan tekshirildi[14].

Aholining salmoqli qismining moddiy darajasining pastligi va jamiyatning daromadlarining tabaqalanishi dunyoviy ne'matlarga ega bo'lmagan, lekin badavlat kishilar va do'konlar vitrinlarida keng tarqalgan **yoshlar haqidagi tasavvurga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda**. Kam ta'minlangan oilalar yoshlari, ayniqsa, o'sib borayotgan hasad, noaniqlik va noqulaylik hissini aniq his qilishadi, bu esa psixologik kompensatsiya sifatida agressiyaga olib keladi. Yoshlarning katta qismi uchun hayot istiqbollari tom ma'noda yo'qoladi. Oqibatda aholining ichkilikbozlik va giyohvandlikka moyilligi ijtimoiy, mafkuraviy ko'rsatmalar, har kungi notinchlikdan qutulishga urinish, ko'payib borayotgan yoshlar uchun oilaviy noqulaylik, kelajak avlodlar uchun "vaqt bombasi" bo'lmoqda.

Mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlarga moslasha olmagan odamlarning ijtimoiy mavqening keskin o'zgarishi ijtimoiy qarama-qarshiliklarni jinoiy zo'ravonlik yo'li bilan hal etish usullariga nisbatan keng munosabatning paydo bo'lishiga olib kelmoqda. Tabiiyki, moddiy farovonlik masalasi birinchi o'rinda turgan jamiyatda ma'naviy madaniyat zarar ko'radi. Turli texnologiyalar va kommunikatsiyalar (mobil, internet va boshqalar) orqali salbiy axloqsiz ma'lumotlarning jamiyat ongiga salbiy ta'siri sezilarli darajada ortib bormoqda. Zamonaviy ommaviy axborot vositalari odamlar ongiga xayoliy qadriyatlar, soxta ideallar va jinoyat olamining xulq-atvor normalarini kiritib, jinoiy boyish va boshqa jinoiy ko'rinishlarni oqlaydi. Bizning fikrimizcha, **Shveysariya qonun chiqaruvchilari** Jinoyat kodeksining 135-moddasida mamlakat aholisiga nisbatan har qanday shaklda va har qanday bahonada zo'ravonlik ko'rsatishni jinoyat qonunchiligida taqiqlashni nazarda tutganlarida mutlaqo haqli[19;350-betlar]. Shunga o'xshash jinoyat Germaniya Federativ Respublikasi Jinoyat kodeksining 131-moddasida ham mavjud bo'lib, unda og'irlashtiruvchi omil "agar u yoshlarga nisbatan sodir etilgan bo'lsa" deb tan olinadi va bir yilgacha qamoq jazosini nazarda tutadi[18;280-bet].

Natijalar. Ushbu tadqiqot natijalari oiladagi zo'ravonlikni bartaraf etishda ko'p qirrali yondashuv zarurligini ta'kidlaydi. Oldini olish strategiyalari zo'ravonlikka yo'l qo'yadigan

ijtimoiy me'yorlarni o'zgartirishga, sog'lom munosabatlarni rivojlantiruvchi ta'lim dasturlarini ilgari surish va ruhiy salomatlik va qo'llab-quvvatlash xizmatlaridan foydalanishni kengaytirishga qaratilishi kerak. Bundan tashqari, jabrlanuvchilar uchun qulay muhit yaratishda jamoatchilik ishtiroki va huquqiy islohotlar muhim ahamiyatga ega. Siyosatchilar oiladagi zo'ravonlikni samarali kamaytiradigan keng qamrovli dasturlarni ishlab chiqish uchun aniqlangan omillarning o'zaro ta'sirini hisobga olishlari kerak.

Oilaviy zo'ravonlik sodir etgan shaxsni shakllantirish jarayoni nafaqat butun jamiyatdagi qarama-qarshiliklar ta'sirida, balki mikroijtimoiy muhitning ham oila ichidagi, ham oiladan tashqaridagi ta'siri natijasida sodir bo'ladi.

"Oila desotsializatsiyasi" oilaning o'zining ijtimoiylashuv funksiyasini bajara olmasligini, ya'ni o'z a'zolarini ijtimoiy hayot sharoitlariga moslashtira olmasligini, ijtimoiy me'yorlarni bajarishini, ijtimoiy tizimda ma'lum o'rinni egallashini va ma'lum sharoitlarda jinoiy xatti-harakatlarga yordam berish yoki unga qarshilik ko'rsatishni anglatadi[23;389-b].

Oilaviy ziddiyat deganda oila a'zolaridan birining jinoiy xatti-harakatiga sabab bo'lishi mumkin bo'lgan chuqur nizolar yoki ko'plab takrorlanuvchi nizolar mavjudligi bilan tavsiflangan oilaviy munosabatlar holati tushuniladi[15;168-b]. Oilaviy nizo kriminogen omil sifatida oila va uning muhiti o'rtasidagi ziddiyatlarda, asosan zinokorlikda, hokimiyat uchun kurashda, bolalarni tarbiyalash masalalarida va turmush o'rtog'ining qarindoshlari bilan dushmanlik munosabatlarida, oila a'zolari o'rtasidagi moliyaviy va majburiyatlarning taqsimlanishi asosida yuzaga keladigan ichki nizolarda, shuningdek oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlarda namoyon bo'ladi. Avlodlararo aloqalar buziladi. Shaxsiy rivojlanishning davriy inqirozlari va oiladagi beqarorlik nizolarni rivojlantiradi va oilaviy munosabatlarning buzilishini kuchaytiradi.

Begonalashish uy xo'jaligi a'zosini izolyatsiya qilish va chetlab o'tishda namoyon bo'ladi va oila a'zosiga nisbatan befarqlik yoki ko'proq salbiy munosabat, psixologik mos kelmaslik va yaqin kishining manfaatlarini e'tiborsiz qoldirishga asoslanadi. Odatda nogironlar, ichkilikbozlar, giyohvandlar, o'gay farzandlar, keksalar va nogiron qarindoshlar begonalashtiriladi. Olimlar (L.S. Vygotskiy, S.S. Xudoyan, E. Kretschmer, X. Remshmidt, T.V. Korxonon) [15;168-b] qayd etishlaricha, bu davrda [22;248-b] insonning hayot yo'lida burilish nuqtalari va keskin o'zgarishlar tez-tez sodir bo'ladigan **rivojlanish inqirozlari mavjud**. Insonning deviant xulq-atvori, ruhiy va somatik kasalliklar ko'pincha yoshga bog'liq inqirozlar paytida paydo bo'ladi yoki kuchayadi. Muayyan jinoiy patologiyalarning paydo bo'lishi va oilaviy buzg'unchi xatti-harakatlarning mexanizmlarini aniqlash **tizimli tahlil doirasida inqiroz tushunchasi prizmasidan ko'rib chiqilishi kerak**. Oila tizimi turmush o'rtoqlar, bolalar va boshqa qarindoshlarni birlashtirgan dinamik ko'p funksiyali organizmdir. Har bir shaxs, oilaviy munosabatlarda ishtirok etuvchi har bir shaxs biologik, ruhiy va ijtimoiy tizimni tashkil etuvchi tarkibiy qismlarga ega. Ikkinchisi vaqt o'tishi bilan rivojlanadi. Shunga ko'ra, butun oila tizimining parametrlari, ayniqsa, bolalar tug'ilishi va boshqa uy a'zolarining ketishi bilan o'zgaradi. Oila rivojlanishidagi inqirozlar muammosi huquqshunoslik uchun dolzarbdir. Muammoning mohiyati noqonuniy xatti-harakatlarga o'z vaqtida tashxis qo'yish, **zamonaviy jamiyatda oila va uning a'zolarining rivojlanish jarayonini murakkablashtiradigan va inqirozga olib keladigan oilaviy muammolarning katalizatorlarini aniqlashdan iborat**.

Aksariyat oilalar tanishuv davri, turmush o'rtog'ini tanlash, turmush qurish, farzandlar tug'ilishi, turmush o'rtoqlarning voyaga yetishi, bolalarning ota-onasidan ajralishi, turmush

o'rtoqlardan birining vafoti kabi bosqichlardan o'tadi. Har bir bosqich oilaviy munosabatlarning yangi ssenariysini, turmush o'rtoqlarning oiladagi roli va funksiyalarini qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Keling, oila a'zolarining zo'ravon xatti-harakatlari ko'pincha namoyon bo'ladigan oilaviy munosabatlarning rivojlanishidagi inqirozning eng muhim davrlarini ko'rib chiqaylik.

Xulosa. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, oilaviy (maishiy) zo'ravonlikni yuzaga keltiruvchi omillarning murakkab o'zaro ta'siri ushbu dolzarb ijtimoiy muammoning ko'p qirraliligini ta'kidlaydi. Bizning tadqiqotimiz shuni ta'kidlaydiki, ijtimoiy-iqtisodiy holat, madaniy me'yorlar, psixologik omillar va giyohvandlikning ta'siri kabi individual va tizimli elementlar oiladagi zo'ravonlikning tarqalishi va davom etishiga sezilarli darajada hissa qo'shadi. Bundan tashqari, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlari va jamiyat resurslarining rolini e'tibordan chetda qoldirib bo'lmaydi, chunki ular oilalarda zo'ravonlik xavfini kamaytirishi yoki kuchaytirishi mumkin.

Shuning uchun samarali aralashuvlar nafaqat jabrlanuvchilarning bevosita xavfsizligi va ehtiyojlarini, balki zo'ravonlik siklini qo'zg'atuvchi omillarni ham hisobga olgan holda yaxlit yondashuvni qabul qilishi kerak. Siyosat natijalari keng qamrovli ta'lim va profilaktika dasturlari, ruhiy salomatlik xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini oshirish va oilaviy zo'ravonlik qurbonlarini yanada kuchli huquqiy himoya qilish zarurligini ta'kidlaydi.

Oxir oqibat, hukumatlar, ijtimoiy xizmatlar, jamoat tashkilotlari va shaxslar ishtirokidagi hamkorlikdagi sa'y-harakatlar zo'ravonlik siklini buzish va xavfsizroq uylar va jamoalarni yaratish uchun muhimdir. Bizning topilmalarimiz tushunchamizni chuqurlashtirish va oiladagi zo'ravonlikni butunlay yo'q qilishga qaratilgan samarali strategiyalar haqida ma'lumot berish uchun ushbu sohada davomli tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlaydi. Turmush o'rtoq tanlash inqirozi nikoh motivlarining bir-biridan farq qilishidadir. Inqirozning namoyon bo'lishi majburiy nikohga kirgan hamkorlarga va majburiy nikohga kirganlarga xosdir. Beqaror munosabatlarning shakllanishi inqirozga **olib keladi. Turmush o'rtoqlar o'rtasida umumiy strategiyaning yo'qligi** jamiyatning paydo bo'lgan birligini buzadi. Istak va muhabbat tufayli turmush qurgan yangi turmush qurganlar **yuqorida qayd etilgan kontingentga xos stressli vaziyatlarga duch kelmaydilar.** Turmush o'rtoq tanlash davridagi jinoiy ko'rinishlar kelin o'g'irlash va nomus o'ldirish shaklida sodir bo'ladi. Nikohning dastlabki 7 yilida inqirozning namoyon bo'lishi turmush o'rtoqlarning o'zaro moslashuvi tufayli yuzaga keladigan stressli vaziyatlardan, **sherikning qadr-qimmatini hurmat qilmaslik muammolaridan**, bolaning tug'ilishi tufayli oila tuzilishining beqarorligidan, kundalik hayotdagi muammolar va kelishmovchiliklardan iborat.

O'zbekiston olimlari oilaviy (maishiy) zo'ravonlik muammosini keng qamrovli, kompleks yondashuv bilan o'rganib, uning sabablari va omillarini aniqlashga katta ahamiyat beradilar. Bu muammoni hal qilish uchun jamiyatda gender tengligini ta'minlash, huquqiy va ma'naviy muhitni kuchaytirish va aholining ijtimoiy-iqtisodiy holatini yaxshilash zarur.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Abdurahimov S. S. (2018). Oilaviy zo'ravonlik va uning oldini olish usullari. "O'zbekiston davlat pedagogika universiteti ilmiy maqolalari".
2. Karimova N. M. (2020). Oilaviy muammolar va psixologik profilaktika. "O'zbekiston psixologiya jurnali", 5(2), 45-52.

3. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi (2017). Oilaviy huquq va himoya qonunlari. "O'zbekiston qonunchilik ma'lumotnomasi".
4. Usmanova D. Q. (2021). Oilada murosasizlik va zo'ravonlikni oldini olish choralari. "Xalqaro huquq va jamiyat", 10(3), 89-95.
5. Xolmatov K. M. (2015). Jamiyatda gender muammolari va oilaviy zo'ravonlik. "Milliy tafakkur", 3, 112-118.
6. Yusupov S. T. (2019). Oilaviy muhitda psixologik muammolar va ularning hal etish yo'llari. "O'zbekiston psixologiya jurnali", 7(4), 65-70.
7. Fulu, E., Miedema, S., Condon, J., et al. (2013). "Why Do Some Men Use Violence Against Women and How Can We Prevent It? Quantitative Findings from the United Nations Multi-Country Study on Men and Violence in Asia and the Pacific". UNDP.
8. Heise, L. (1998). "Violence Against Women: An Enduring Problem." "Journal of Interpersonal Violence", 13(1), 4-16.
9. Holt, M., Buckley, H., & Whelan, S. (2008). "The Impact of Domestic Violence on Children: A Review of the Literature." "Journal of Family Violence," 23(4), 277-290.
10. Jewkes, R., Flood, M., & Lang, J. (2002). "From Work with Men and Boys to Strategies to End Violence Against Women: A Review of the Evidence." "The United Nations Division for the Advancement of Women."
11. World Health Organization. (2017). "Violence Against Women Prevalence Estimates, 2010." WHO.
12. <https://www.gazeta.uz/oz/2024/01/31/rate/>
13. Доклад Генерального секретаря ООН на 61-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН (2006 г.) «Углубленное исследование, посвященное всем формам насилия в отношении женщин».
14. Дорохина О.В. Семейная политика государства как объект исследования // Вестник Московского университета. Серия 18. Социология и политология. 1997. № 2. С.118-137.
15. Корхонен Т.В. Кризисная концепция теории социальной работы в контексте виталистской социологии: теоретико-методологический аспект: Дис канд. социол. наук. Барнаул, 2003. 168 с.
16. Криминология: Словарь / Под ред. В. П. Сальникова и др.. СПб., 1999. 256 с.
17. Сафин Н.М. Насильственное посягательство. К вопросу об объекте и предмете // Закон и право. 2009. № 6. С. 74-77.
18. Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной республики Германия: текст и научно-практ. комментарий // Под ред. А.И. Рарога. М.: Проспект, 2010. 280 с.
19. Уголовный кодекс Швейцарии. Перевод с немецкого / Науч. ред.: Серебренникова А.В. СПб., 2002. 350 с.
20. Харламов В.С. Криминологический взгляд на институт примирения с потерпевшим в семейных отношениях // Семейное и жилищное право. М., 2012. № 5. С. 25-30.
21. Харламов В.С. Противодействие внутрисемейным насильственным преступлениям милицейскими подразделениями (на материалах Санкт-Петербурга): Монография. СПб.: СПб У МВД России, 2007. 184 с.
22. Худоян С.С. Проблема возрастных кризисов развития личности: Дис... д-ра психол. наук. Ереван, 2010. 248 с.
23. Шестаков Д.А. Семейная криминология: Криминофамилистика. 2-е изд. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. 389 с.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).